

De opvang en repatriëring van staatlozen, vluchtelingen, krijgsgevangenen en collaborateurs na de Tweede Wereldoorlog

Het Eindhovens Philips-Veemgebouw

In 1942 wordt in Eindhoven het gigantische “Veemgebouw” opgeleverd. Het staat midden in het Strijp-S-complex van de firma Philips, de “Verboden Stad”, omgeven door hoge hekken, wachtposten, slagbomen en muren. Daarbinnen heerst de bedrijfspolitie. Het Veemgebouw is hypermodern. Naar de maatstaven van toen, uiteraard. Het maakt onderdeel uit van de kattenrug, de reeks van industriegebouwen, ketelruimten en fabrieken, evenwijdig aan het doorgaande laagspoor van de Staatsspoorwegen. Deze railverbinding vertakt zich via wissels en rangeervorken naar emplacementen in dit complex gesitueerd, en er loopt een lijn direct door naar het laadperron aan dat Veemgebouw.

De oplevering trekt direct de aandacht van de hoogste burgerlijke bezettingsautoriteit, De Reichskommissar Dr Arthur Seyss-Inquart. Operatie “Barbarossa” is in volle gang. De onverwachte massale inval in Sovjet-Rusland, ingezet in juni 1941. Deze militaire manoeuvre veroorzaakt gigantische volksverhuizingen. De Duitsers rukken nog steeds op door Belarus, de Oekraïne en Georgië naar de Kaukasus. De eerste vaart is wel uit de bewegingsoorlog, maar de tactische doelen lijken nog steeds haalbaar, al beginnen sommigen twijfels te koesteren over de strategische oogmerken van de Führer. Hitler is van plan over te gaan tot kolonisatie door beproefde Germaanse rassen van de nieuw gewonnen gewesten. Hij denkt daarbij vooral aan de stamverwante Nederlanders. Die wil hij doen verhuizen naar het “Oostland”, de Oekraïne.

De gedwongen deportaties van Nederlanders naar de Oekraïne

De bewoners van deze graan- en ertsrijke streken moeten dan maar naar de Lage Landen: Hitler denkt nooit in kleinere concepten. Verder zijn er veel zware gewonden in de wereldkrijg gevallen, veel invaliden en er zijn massaal krijgsgevangenen gemaakt. Veel Ukraïners en Wit-Russen zien de Duitsers eigenlijk als hun bevrijders. Ze geven zich daarom makkelijk over. De burgerbevolking meldt zich aan voor samenwerking met de Duitsers die haar zal vrijwaren van de Stalinistische terreur, want communistisch zijn deze streken nooit geworden.

Waarheen met deze ontheemde personen? Seysz-Inquart is naar Berlijn ontboden: hij moet deze massale terugvloeiende volksmassa's, deze oorlogsgewonden en bereidwillige collaborateurs huisvesten, verzorgen en eventueel oplappen. En daarna doortransporteren naar nieuwe bestemmingen. Het Veemgebouw is daarvoor uitstekend geschikt. Hij richt het in als Kriegslazarett, Wehrmachtsheim en herscholingskamp. Hij verordent dat de "Verboden Stad" exterritoriaal terrein wordt waarop Duits oorlogsrecht toepasselijk is. Wie in het Veemgebouw huist, zit eigenlijk in Duitsland. Druk wordt op de niet-Duitse bewoners uitgeoefend om zich bij de Germaanse SS te melden. De rest wordt beschouwd als "Wehrmachtsangehörigen". Ook al zijn ze geen soldaat.

De bevrijding op achttien september 1944 van frontstad Eindhoven

In 1944 wordt Eindhoven ineens bevrijd. Op achttien september stoot Montgomery door in het spitsoffensief dat bekend staat als "Operation Market Garden". Doel is: de bezetting van de bruggenhoofden over de Nederrijn bij Arnhem. Om daarna op de noordelijke oever te geraken en dan door te zwaaien naar Berlijn. De Verboden Stad is deels ontruimd. De logistieke faciliteiten ervan zijn

uitnemend geschikt, zo oordeelt de geallieerde opperbevelhebber Eisenhower, om aanstonds het hoofd te bieden aan de massale grootschalige influx van honderdduizenden ontheemden uit Centraal-Europa. Want dat er in dat gebied enorme aantallen krijgsgevangenen, concentratiekampbewoners, oorlogsindustrie-slaven, deserteurs, verdreven burgers, waaronder veel minderjarigen, en veroordeelde politieke delinquenten zitten, dat weet Eisenhower wel. Hij heeft alleen geen idee hoeveel en van welke samenstelling.

De Verboden Stad is goed als transitpunt. Want, zo denkt Eisenhower, binnenkort is Antwerpen vanuit de Schelde van zee aannaderbaar. En dan kunnen deze personen doorgevoerd worden naar elders. In hongerend Nederland, dat door de spoorwegstaking in chaos verkeert, kunnen zij niet blijven. Het blijkt een misrekening. “Market Garden” mislukt. En de Duitsers handhaven zich op Walcheren. Ze leggen op de noordelijke oevers artillerie-emplacementen aan. En schieten iedere koopvaarder op weg naar Antwerpen overhoop.

Het centrale opvangcentrum in Eindhoven kan het niet aan

Langzaam-aan begint de Verboden Stad uit te puilen. De treinen met cholera-, schurft-, difterie- en typhuspatiënten blijven binnenstommelen. Het stinkt als een oordeel. Uit de goederenwagons lekt de urine en de verdere faecaliën, die de kans op besmetting vergroten. En onder de passagiers zitten SS-ers, maar ook Joden, zigeuners als Roma en Sinti, Nederlandse werkwilligen uit de Duitse oorlogsindustrie, Duitse invaliden en krankzinnigen, Nederlanders die zich voor vreemde krijgsdiensten hebben aangeboden en collaborateurs. Ze huizen in het Veemgebouw. Onbeschrijfelijke toestanden zijn het gevolg.

Wat gebeurde er met deze personen? Hoe werden oorlogsmisdadigers opgespoord? De meesten arriveerden documentloos. Wat was het regime waaraan al deze ongenode gasten werden onderworpen en wat was daarvan de rechtskundige grondslag? Wat was eigenlijk de bemoeienis van de Nederlandse regering die nog in Londen zat? Had zij dit voorzien? Waarom was zij eigenlijk alleen maar behept met de vrees dat de communisten in Nederland de macht zouden grijpen en waarom zette zij daarop maximaal in en hoe? Wat kwam er van de zuivering en de bestraffing van de mensen die in de bezettingsjaren “verkeerd” waren geweest terecht?

De gelijktijdige uitrusting van Nederlandse expeditie troepen naar Indonesië

Gelijktijdig gebeuren in Eindhoven vreemdere dingen. Het Militair Gezag nestelt zich in het centrum. Dit gezag zal tijdelijk de burgerlijke macht uitoefenen in de bevrijde zone. Over de Nederlandse ingezetenen. Maar, vreemd genoeg, óók over allen die bijgedreven zijn door het geallieerd oppercommando in de Verboden Stad van het Strijpse Philipscomplex. Dat doet dat gezag namens de Amerikaanse generalissimo Dwight Eisenhower die nog in Brussel zetelt. Deze Eisenhower beschikt over gigantische militaire voorraden. Daaruit mag ook dat Nederlandse Militaire Gezag putten. Maar de bedoeling is dat deze voorraden alleen worden aangewend ten behoeve van de ordehandhaving binnen de geallieerde bezettingszones in Zuid-Oost Brabant, de steeds beruchter wordende “corridor”. Berucht.

Want de Duitsers zijn allerm minst verslagen op dit moment, blijkt in november en december 1944. Integendeel. Ze ontwikkelen een heftige verrassingsaanval tegen de geallieerde aanvoerlijnen, die wij

thans kennen onder de naam “Ardennen-offensief”. Ze beogen de aanvoer van de nieuwe troepen en de logistieke ondersteuning via de havens van Antwerpen onmogelijk te maken. Het lukt de Duitsers bijna. Het Nederlands gezag maakt van de verwarring aan geallieerde zijde gebruik door voorraden te gebruiken voor de uitrusting van de eerste expeditionaire militaire troepen die uitgezonden worden naar Malakka. Ze worden ingezet ter rekolonisatie van Java en later Sumatra.

De Nederlandse politionele acties

De bekende politionele acties in 1945, waarbij de Nederlanders vooral proberen de diepte-investeringen van Nederlandse bedrijven als de Shell, Philips, Deli-maatschappij en Billiton-maatschappij, Unilever en de Rotterdamsche Lloyd veilig te stellen tegen nationalisaties door mannen als Soekarno. Die willen totale onafhankelijkheid van hun Indonesië. Maar Nederland is bijna failliet. De Duitsers hebben het leeggeroofd. De havens zijn totaal vernield, bruggen, wegen en spoorwegen evenzeer. Zonder Nederlandsch-Indië zal Nederland nóóit kunnen herrijzen, denken belangrijke mannen als Schermerhorn, Drees, Oud en Rijkens. De laatsten zijn vooral gelieerd aan koloniale groot-ondernemers. Het Nederlandse leger moet dezen te hulp komen, vinden zij. Eventueel met behulp van de geallieerde voorraden uit Brussel. Zo slaagt failliet Nederland er toch in binnen twee jaar hondervijftigduizend militairen te stationeren op Java, Sumatra en de buitengewesten van de Archipel, de zogeheten “Groote Oost”. Maar dát was niet de bedoeling van de met Eisenhower getroffen logistieke arrangementen.

Deze aspecten komen aan de orde in de lezingencyclus over de opvang en repatriëring van ontheemden, vluchtelingen en staatlozen die begonnen wordt in het eerste semester-2022 onder auspiciën van

de volksuniversiteit, Haagse Afdeling, in de culturele ruimte van de Gemeentelijke Centrale Bibliotheek Den Haag aan het Spui. Verdere inlichtingen bij het secretariaat van deze afdeling, www.volksuniversiteitdenhaag.nl. De docent is prof. Mr Dr G.A.M.Strijards. Zie www.gerardstrijards.nl